

MUQIMIY SATIRALARI MAZMUNI, MOHIYATLARI VA IQTISODIY QARASHLARINING TASNIFI

Azimova Go‘zal Ravshan qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Xalqaro turizm fakulteti talabasi

azimovagozal@gmail52.com

***Annotatsiya:** Muqimiy ilmiy va adabiy izlanishlari bilan bir qatorda siyosat bilan ham shug‘ullangan. U 20-asr boshlarida Markaziy Osiyoni modernizatsiya qilish va uni keng islom olami bilan yanada yaqinlashtirishga qaratilgan siyosiy islohotlarda muhim rol o‘ynadi. U Qo‘qon xonligi hukmron kengashi a‘zosi bo‘lib, keyinchalik Buxoro amirining maslahatchisi bo‘lib ishlagan. Muqimiy o‘zining siyosiy faoliyatiga qaramay, ta‘lim va madaniy almashinuvni rivojlantirishga sodiq qoldi. U o‘zbek madaniyati va an‘analarini asrab-avaylash va targ‘ib qilishning kuchli targ‘ibotchisi bo‘lgan, O‘zbekistonda bir qancha ta‘lim muassasalari va madaniyat markazlarining tashkil etilishiga yordam bergan.*

***Kalit so‘zlar:** She‘riyat, adabiyot, kirdikorlik, hissiyot, odmi, davr, tanob, o‘lchov, qiyinchiliklar, madaniyat, iqtisodiy qarashlar, komillik.*

Muhammad Aminxo‘ja Muqimiy nomi bilan mashhur o‘zbek olimi, shoiri edi. U 1850-yilda O‘rta Osiyoda siyosiy va madaniy o‘zgarishlar ro‘y bergan bir davrda hozirgi O‘zbekiston tarkibidagi Qo‘qon shahrida tug‘ilgan. Muqimiy yoshligida ta‘lim olishni boshlagan va mintaqadagi eng nufuzli islom maktablarida tahsil olgan. U arab, fors va turk tillarini yaxshi bilgan, islom huquqi va ilohiyot bo‘yicha yetakchi mutaxassis hisoblangan.

Muqimiy ilmiy izlanishlari bilan bir qatorda mohir shoir ham edi. U ham o‘zbek, ham fors tillarida ijod qilib, nafis uslubi, mulohazali misralari bilan mashhur edi. Muhammad Aminxo‘ja Muqimiy 1903-yilda vafot etgan bo‘lsa-da, uning merosi saqlanib qolgan. U o‘zbek adabiyoti va madaniyatining eng muhim namoyandalaridan biri sifatida e‘tirof etilgan bo‘lib, uning islom ilmi va siyosiy islohotlar sohalariga qo‘shgan hissalar Markaziy Osiyo va undan tashqaridagi olimlar va faollarni ilhomlantirishda davom etmoqda. Uning xizmatlari inobatga olinib, O‘zbekistonda bir qator maktablar, kutubxonalar va madaniyat markazlariga uning nomi berilgan. Bundan tashqari, uning bir qancha asarlari nashr etilgan va turli tillarga tarjima qilingan. Muqimiyning adabiy asarlari o‘zbek adabiyoti va madaniyatining muhim qismi sanaladi. Uning she‘rlari hozirgacha ham olimlar, ham talabalar tomonidan o‘qilib, o‘rganilib kelinmoqda, asarlari qo‘shiq va pyesalarga moslashtirilgan. Uning ijtimoiy adolat, ta‘lim va madaniy almashinuv haqidagi g‘oyalari zamonaviy O‘zbekistonda ham dolzarb va ta‘sirchan bo‘lib qolmoqda.

Muhammad Aminxo‘ja Muqimiy hayoti va ijodi O‘rta Osiyo madaniyatining boyligi va rang-barangligini, bu mintaqadan kelgan alloma va shoirlarning keng islom olamiga qo‘shgan hissalarini ko‘rsatadi. Uning merosi ta‘lim, madaniyat va adabiyot turli jamoalar o‘rtasida ko‘prik o‘rnatish va ijtimoiy adolat va taraqqiyotni ta‘minlashda muhim rol o‘ynashini eslatib turadi. Muqimiy o‘zining siyosiy faoliyatiga qaramay, ta‘lim va madaniy almashinuvni rivojlantirishga sodiq qoldi. U o‘zbek madaniyati va an‘analarini asrab-avaylash va targ‘ib qilishning kuchli targ‘ibotchisi bo‘lgan, O‘zbekistonda bir qancha ta‘lim muassasalari va madaniyat markazlarining tashkil etilishiga yordam bergan. Muhammad Aminxo‘ja Muqimiy hayoti va ijodi O‘zbekiston va undan tashqaridagi olimlar, shoirlar, faollarni ilhomlantirishda davom etmoqda. Uning adabiyot, islom ilmi va siyosiy islohotlarga qo‘shgan hissasi O‘rta Osiyo madaniyatining boyligi va rang-barangligi hamda bu mintaqadagi olimlar va shoirlarning keng islom olamida qanday muhim rol o‘ynaganligidan dalolat beradi. Muqimiy merosi O‘zbekistonda va undan tashqarida

keng nishonlandi. Ko'plab maktablar, kutubxonalar, madaniyat markazlari uning nomi bilan atalgan, uning asarlari butun mamlakat maktablari va oliy o'quv yurtlarida o'qitiladi. Muhammad Aminxo'ja Muqimiyning adabiyot, islom ilmi va siyosiy islohotlarga qo'shgan hissasi Markaziy Osiyo madaniyati va keng islom olamiga doimiy ta'sir ko'rsatdi. Uning nafis she'riyati, innovatsion ilmi, ta'lim va madaniy almashinuv yo'lidagi tinimsiz targ'iboti O'zbekiston va undan tashqaridagi olimlar, shoirlar va faollarni ilhomlantirishda davom etmoqda. Uning merosi Markaziy Osiyo madaniyatining boyligi va rang-barangligi hamda bu mintaqadagi olimlar va shoirlarning keng islom olamining shakllanishida muhim rol o'ynaganligidan dalolat beradi.

Muqimiyning o'zbek adabiyoti va tili rivojiga qo'shgan xizmatlari ham katta bo'ldi. U zamonaviy o'zbek adabiyotining kashshoflaridan biri bo'lib, o'zbek tilida adabiy an'anani qaror toptirishda muhim rol o'ynadi. Uning an'anaviy o'zbek va fors adabiy shakllarini yangi, innovatsion uslublar bilan uyg'unlashtirgan she'riyati zamonaviy o'zbek she'riyatining poydevorini yaratishga xizmat qildi. Muqimiy asarlari o'zbek tilining o'z taraqqiyotiga ham katta ta'sir ko'rsatdi. Uning sodda, tushunarli tildan foydalangan va oddiy odamlarning kundalik tajribalariga tayangan she'riyati o'zbek tilining keng omma uchun qulayroq va dolzarb bo'lgan yangi me'yorini shakllantirishga yordam berdi. Muqimiy merosi bugungi kunda ham O'zbekistonda davom ettirilmoqda. Uning asarlari keng o'qiladi va o'rganiladi, uning ta'lim, madaniyat va ijtimoiy adolat haqidagi g'oyalari O'rta Osiyo va undan tashqarida olimlar, shoirlar va faollarning yangi avlodlarini ilhomlantirishda davom etmoqda. Uning zamonaviy o'zbek adabiyoti va tili rivojiga, shuningdek, islom ilmi va siyosiy islohotlariga qo'shgan hissasi uni Markaziy Osiyo tarixidagi eng muhim shaxslardan biriga aylantiradi. Muqimiy she'riyati o'zining go'zalligi, nafisligi, ma'no teranligi bilan mashhur. U o'zbek va fors tillarida ijod qilgan, asarlarida muhabbat va ma'naviyatdan tortib, ijtimoiy adolat va siyosiy islohotlargacha bo'lgan

keng ko‘lamli mavzular yoritilgan. Uning she‘rlari nafis uslub, jonli tasvir, insoniy holatni chuqur anglashi bilan ajralib turadi.

Muqimiyning ko‘plab she‘rlari musiqaga qo‘yilgan va bugungi kunda ham O‘zbekistonda mashhur. Uning she‘rlari ham bir qancha tillarga, jumladan, rus va ingliz tillariga tarjima qilingan va dunyo olimlari tomonidan o‘rganilgan. Muqimiy o‘zining adabiy va ilmiy izlanishlari bilan bir qatorda, maorif va madaniy almashinuvni rivojlantirishga ham qattiq bel bog‘lagan. U O‘zbekistonda bir qancha ta‘lim muassasalari va madaniyat markazlarining tashkil etilishiga yordam bergan, o‘zbek madaniyati va an‘analarini asrab-avaylash va targ‘ib qilish yo‘lida tinimsiz mehnat qilgan. Muhammad Aminxo‘ja Muqimiy adabiyot, islom ilmi va siyosiy islohotlarga qo‘shgan hissalarini O‘rta Osiyo va undan tashqaridagi olimlar, shoirlar va faollarni ilhomlantirishda davom etayotgan haqiqiy bilimdon edi. Uning hayoti va ijodi mintaqaning boy madaniy merosi va dunyoning bu qismidan kelgan olimlar va shoirlarning keng islom olamida qanday muhim rol o‘ynaganligi haqida eslatib turadi. Muqimiyning siyosiy aralashuvi va islohotlar tarafdori bo‘lishi uning yangilanish va taraqqiyotning muhimligiga bo‘lgan ishonchidan kelib chiqqan. U Markaziy Osiyoning o‘zgaruvchan global sharoitlarga moslashishi zarurligini tan oldi va mintaqada siyosiy, ijtimoiy va iqtisodiy taraqqiyotni rag‘batlantirishga harakat qildi.

Muqimiyning islohot haqidagi fikrlari faqat siyosat bilan cheklanib qolmagan. U, shuningdek, madaniy almashinuv va bilimlarni chegaralar orqali almashish muhimligiga ishonadi. U o‘zbek madaniyati va an‘analarini asrab-avaylash va targ‘ib qilish tarafdori bo‘lgan, biroq u boshqa madaniyatlar bilan muloqot qilish va ularning tajribasidan o‘rganish muhimligini ham anglagan. Muhammad Aminxo‘ja Muqimiy hayoti va ijodi O‘rta Osiyo madaniyatining boyligi va murakkabligini, bu mintaqadan kelgan alloma va shoirlarning keng islom olamiga qo‘shgan hissalarini o‘zida mujassam etgan. Uning she‘riyati, ilmiy izlanishlari va islohotlar tarafdorligi O‘zbekiston va undan tashqarida olimlar, shoirlar va faollarni ilhomlantirishda

davom etmoqda va uning merosi yanada adolatli va adolatli dunyo qurishda ta'lim, madaniyat va taraqqiyotning doimiy ahamiyatini eslatib turadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Masalan, Hamroyeva Sevinch Hamroyevnaning Muhammad Aminxo'ja Muqimiyning asarlaridagi takrorlanmas xususiyatlarining tasnifi haqida yozgan maqolasida Muqimiy ijodidagi betakrorlik, adibning aynanadabiyotning satira va sayohatnoma yo'nalishida barakali ijod qilganligi to'g'risida xulosalar berilgan. Muqimiyning ijodidagi mukammal yozilgan she'rlaridagi ayrim misralarning ma'nosi bugungi kun muammolarini ta'kidlayotgani haqida fikrlar keltirilgan. Shoirning ilg'or dunyoqarashi, farovon hayot hamda ozod jamiyat, insof va adolat, barkamol inson hamda insoniylik, iymon-e'tiqod va erk haqidagi orzu-intilishlari bilan mustamlaka sharoiti, zo'ravonlik hukmron bo'lgan zamona o'rtasidagi jiddiy ziddiyat, bir so'z bilan aytganda yuksak ideal bilan razil borliq o'rtasidagi nomutanosiblik Muqimiy ijodida voqelikka nisbatan keskin tanqidiy munosabatning uzil-kesil shakllanishiga olib kelganligi haqida yozgan.

NATIJALAR

Barcha ilmiy izlanishga va tavsiflashga bel bog'lagan muqimiyshunoslar izlanishlari uning qadriyatlarini bugungi kunda ham o'z dolzarbligini saqlab kelmoqdaligini isbotlab berishmoqda. Uning ta'lim va madaniy almashinuvga e'tibori turli madaniyatlar va an'analarni tushunish va hurmat qilish jamiyatlar o'rtasida ko'prik o'rnatish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan globallashtirilgan dunyoda muhimligicha qolmoqda. Muqimiyning ijtimoiy adolat, siyosiy islohotlar haqidagi g'oyalari zamonaviy O'zbekiston sharoitida ham ahamiyatlidir. Bugun mamlakatda siyosiy va iqtisodiy o'zgarishlar jarayoni kechmoqda, uning ijtimoiy adolat va demokratik qadriyatlarni targ'ib qilish haqidagi g'oyalari ko'plab o'zbekistonliklarda hamon aks-sado berib kelmoqda. Umuman olganda, Muhammad Aminxo'ja Muqimiy hayoti va ijodi O'rta Osiyoning boy madaniy merosi, bu mintaqadan kelgan alloma va shoirlarning keng islom olamiga qo'shgan muhim hissalarini eslatib turadi.

Uning merosi ta'lim, madaniyat va ijtimoiy adolatni rivojlantirishga intilayotgan barcha uchun ilhom manbai bo'lib, uning g'oyalari bugungi kunda ham dolzarb va ta'sirli bo'lib qolmoqda.

Muqimiy merosi O'zbekiston va undan tashqarida yozuvchi va olimlarning yangi avlodini ham ilhomlantirdi. Muqimiyning adabiyot, islom ilmi va siyosiy islohotlarga qo'shgan hissasi O'rta Osiyo madaniyatining boyligi va rang-barangligi hamda bu mintaqadagi olimlar va shoirlarning keng islom olamida qanday muhim rol o'ynaganligidan dalolat beradi. Muqimiy she'riyati va nasri o'zbek adabiyoti va madaniyatining muhim qismi sanaladi. Uning asarlarida muhabbat, e'tiqod, ijtimoiy adolat mavzulari yoritilgan, til va shaklga innovatsion yondashuvi o'zbek yozuvchi va shoirlarining avlodlariga ta'sir qilgan. Muqimiyning ijtimoiy adolat, ta'lim, madaniy almashinuv haqidagi g'oyalari hozirgi O'zbekistonda ham dolzarb va ta'sirchan bo'lib qolmoqda. Uning merosi ta'lim, madaniyat va adabiyot turli jamoalar o'rtasida ko'prik o'rnatishda, ijtimoiy adolat va taraqqiyotni ta'minlashda muhim rol o'ynashini eslatib turadi.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, Muqimiy o'zining ko'plab asarlarida o'zi yashab o'tgan davrning ijtimoiy-iqtisodiy holati haqida ma'lumot bera olgan. Bundan tashqari u o'z davrida adolatparvarlardan biri bo'lgan va jamiyatdagi turli illatlarni doimo tanqid qilib kelgan. U uchun o'zining yaxshi yashashi emas, balki jamiyat farovonligi dastlabki o'rinda turgan. U xalq qadriyat va ana'analarini hurmat qilgan va o'z davrida oddiy inson bo'lib, xalq orasida katta hurmatga ega bo'lgan shaxslardan biri bo'lgan. Uning hayot yo'li insonlar uchun o'rnak sifatida qarash mumkin. Chunki u har doim adolat tarifida bo'lgan va jamiyat rivojlanishiga hissa qo'shishga harakat qilib yashagan. Shundan kelib chiqqan holda Muqimiyning hayotini va asarlarini nafaqat O'zbekistonda balkim butun dunyoda keng jamoatchilikka yetkazish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa yoshlar tarbiyasida Muqimiy tamoyillargi tayanish orqali yaxshi natijaga erishish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G‘afur G‘ulom „Boburiynoma”
2. <https://e-journal.uz/2021/04/08/muqimiy-asarlaridaaholining-ijtimoiy-iqtisodiy-hayoti-tasviri/>
3. Q. Pardayev Muqimiy lirik asarlarining matniy-qiyosiy tahlili
4. Ochilov 2009, 32].Muqimiy
5. Avazov Nuriddin., MUQIMIY ASARLARIDA AHOLINING IJTIMOY-IQTISODIY HAYOTI TASVIRI.